

LAPS/13/2025, 20.2.2025

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta

Viite: Lakivaliokunta tiistai 25.02.2025 klo 10.00 / HE 219/2024 vp / Lausuntopyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita.

Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Lapsiasiavaltuutettu kannattaa hallituksen esityksen ehdotuksia. Esityksen lapsivaikutusten arviointi on kuitenkin melko niukkaa.
- Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskevan koventamisperusteen on katsottu voivan kattaa myös sellaiset tilanteet, joissa vakavanasteista nöyryyttämistä on kuvattu ilman, että materiaalia on jaettu eteenpäin. Lapsiuhrin kohdalla myös pitkäaikaisia vaikutuksia on syytä arvioida erityisen tarkasti.
- Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ehdotus kriminalisoida alle rikosvastuikäisen lapsen käyttäminen rikoksen tekemiseen on erittäin tarpeellinen lasten tehokkaammaksi suojelemiseksi. Teon moitittavuutta arvioitaessa on huomioitava, että lapset ovat lähes poikkeuksetta heikommassa asemassa suhteessa aikuisiin tai lähellä aikuisuutta oleviin henkilöihin.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa säädettäisiin rangaistuksen koventamisperusteeksi. Lakiin sisällytettäisiin myös rikollisjoukkoa koskeva määritelmä. Alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädettäisiin rangaistavaksi erillisenä rikoksena. Rangaistuksen koventamisperusteeksi säädettäisiin myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ehdotetut säännökset ankaroittaisivat kyseessä olevien tekojen rangaistuksia.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotuksia, mutta esittää siitä seuraavat huomiot.

Lapsivaikutusten arviointi on puutteellista

Hallituksen esityksen lapsivaikutusten arviointi on varsin niukkaa, vaikka vaikutusarviointia onkin täydennetty lausuntopalautteen jälkeen. Esitykseen ei ole sisällytetty nimenomaista lapsivaikutusten arviointi -kohtaa, mutta vaikutuksia on jonkun verran arvioitu pääasiallisia vaikutuksia kuvaavan luvun (4.2) muissa kohdissa.

Hallituksen esityksen ehdotuksia on käsitelty melko vähän 15–17-vuotiaiden nuorten rikosten tekijöiden näkökulmasta. Vaikutuksista vankilukuun ja rangaistusten ankaroitumiseen nuorten rikosten tekijöiden osalta on tyydytty toteamaan lähinnä vain, että vankeusrangaistusten määrän tai muiden rangaistusten haittavaikutusten ei arvioida olennaisesti lisääntyvän (esim. s. 24), koska alaikäisiä suojaavat rikos- ja rikosprosessilainsäädännön erityissäännökset. Siten alaikäisten rangaistuksissa noudatetaan esimerkiksi lievennyttyä rangaistusasteikkoa ja ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitaan vain, jos siihen on painavia syitä. Hallituksen esityksellä kuitenkin tosiasiallisesti ankaroitetaan myös alaikäisten rangaistuksia ja alaikäisiäkin tuomitaan ehdottomiin vankeusrangaistuksiin, joten tarkemmat arviot ehdotusten vaikutuksista olisivat olleet tarpeen. Esimerkiksi nöyryyttämistekojen kohdalla hallituksen esityksessä arvioidaan (s. 26), että lisävankeuskuukausia kokonaisuudessaan tulisi 50 prosenttia vähemmän tuomitun alaikäisyyden vuoksi, mutta esityksestä ei käy ilmi, kuinka suuri vaikutus ko. ehdotuksella olisi alaikäisten vankilukuun.

Tarkempia vaikutusarviointeja puoltaisi myös se, että hallituksen esityksen ehdotukset koskevat nimenomaan sellaista rikollista toimintaa, jossa nuoret ovat usein mukana.

Rikollisjoukossa keskeiset henkilöt ovat esityksen mukaan 18–30-vuotiaita, mutta rikollisjoukoissa on alaikäisiä myös niiden jäsenenä, ei pelkästään niiden vaikutuspiirissä. Nuorten tekemien väkivalta- ja ryöstörikosepäilyjen määrä on viime vuosina lisääntynyt, joten on oletettavaa, että rikoksia tehdään myös osana rikollisjoukoksi katsottavan yhteenliittymän toimintaa. Nuoret, jotka ovat jo itse rikosvastuuikäisiä, tavoittavat helposti alle rikosvastuun olevia lapsia, joita voidaan käyttää rikoksen tekemiseen. Ja kuten esityksessäkin todetaan, suuri osa nöyryyttämistä väkivaltaan syyllistyneistä on 15–17-vuotiaita.

Rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa

Hallituksen esityksen rikollisjoukkoa koskevan koventamisperusteen säännöskohtaisia perusteluita on lausuntopalautteen perusteella tarkennettu, joka on myönteistä. Rikollisjoukon määritelmä on sinänsä selkeä, vaikka käytännössä esimerkiksi pysyvän yhteenliittymän osoittaminen tai se, että rikos on tehty rikollisjoukon lukuun voikin olla vaikeaa.

Rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ehdotettu nöyryyttävää tekotapaa koskeva koventamisperuste on tärkeä parannus erityisesti rikosuhrien näkökulmasta. Lapsiin kohdistuviin rikoksiin liittyy tänä päivänä yhä useammin se, että rikos, esimerkiksi pahoinpitely ja nöyryyttäminen sen yhteydessä, kuvataan ja levitetään joko suorana tai myöhemmin tallenteena joko rajatulle joukolle tai julkisesti erilaisissa viestipalveluissa tai sosiaalisessa mediassa. Usein näissä rikoksissa tekijäkin on alaikäinen.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että koventamisperuste kattaa tilanteet, joissa vakava-asteista nöyryyttämistä on kuvattu ilman, että materiaalia on jaettu eteenpäin. Jo tietoisuus siitä, että nöyryyttäminen voidaan saattaa muiden nähtäväksi, voi aiheuttaa uhrille vakavaa kärsimystä, joka hidastaa tai jopa estää toipumista traumaattisesta kokemuksesta.

Lapsiuhrin kohdalla on pitkäaikaisia vaikutuksia syytä arvioida erityisen tarkasti.

Lapsiasiavaltuutettu teki vuonna 2022 aloitteen¹, jossa ehdotettiin, että lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa kuvaavan materiaalin hallussapidon ja levittämisen rangaistavuuden tarvetta selvitettäisiin. Nyt käsillä oleva esitys lähenee osin aloitteessa tunnistettua sääntelytarvetta, mutta ei poista kokonaan tarvetta edelleen selvittää aloitteessa

tarkoitettujen tekojen kriminalisointia. Lapsiasiavaltuutettu pitää aloitteessa ehdotettua sääntelytarpeen tarkempaa selvittämistä edelleen tarpeellisena.

Alle rikosvastuikäisen lapsen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ehdotus kriminalisoida alle rikosvastuikäisen lapsen käyttäminen rikoksen tekemiseen on erittäin tarpeellinen lasten tehokkaammaksi suojelemiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu julkaisi keväällä 2024 analyysin lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta ”Hatkassa lapsen silmin”.² Kyselytutkimuksessa ei suoraan kysytty, oliko lapsia pyydetty tai houkuteltu hatkassa olon aikana tekemään rikoksia tai oliko heitä käytetty tällaiseen toimintaa, mutta analyysi antaa viitteitä siihen, että tällaista toimintaa tapahtuu. Analyysissa tunnistettiin (s. 21, kuvat 3 ja 4), että hatkaan lähdetään, koska on esimerkiksi halu saada päihteitä ja halutaan osallistua rikolliseen toimintaan (tarve päästä myymään tai välittämään päihteitä tai ansaitsemaan rahaa tai maksamaan velkoja). On selvää, että rikolliseen toimintaan voi liittyä myös ulkopuolisia henkilöitä, jotka käyttävät hatkassa olevia nuoria rikosten tekemiseen.

Esityksessä (s. 58) todetaan, että moitittavuuden arvioinnissa merkitystä tulisi antaa sille, millaisia keinoja välillinen tekijä on käyttänyt saadakseen lapsen ryhtymään rikolliseen tekoon, mutta eri keinojen välisille eroille ei tulisi antaa suurta merkitystä, koska kohteena on vielä kehitysvaiheessa oleva lapsi. Myöskään sille, että kyseessä oleva lapsi olisi oma-aloitteisesti myötävaikuttanut päätökseen ryhtyä rikolliseen tekoon, ei tulisi antaa suurta merkitystä arvostelua lieventävänä seikkana. Säännöskohtaisissa perusteluissa katsotaan lisäksi, että jos sekä välillinen tekijä että välikappaleena käytetty lapsi ovat molemmat lähellä rikosvastuun ikärajaa (esim. 15- ja 14-vuotiaat) eikä lapsi ole ollut alisteisessa asemassa, moitittavuus voidaan arvioida lievemmäksi. Hallituksen esityksen mukaan välikappaleena käytetyltä lapselta voi puuttua iän lisäksi jokin muu rikosoikeudellisen vastuun edellytys. Lapsi saattaa olla esimerkiksi ymmärtämättä tai tiedostamatta tekonsa tosiasiallista luonnetta ja sitä, että se täyttää rikostunnusmerkistön. Esityksen mukaan tällaiset seikat eivät sellaisenaan estä säännöksen soveltamista, mutta niillä voi joissain tilanteissa on merkitystä, kun arvioidaan lapselle aiheutuvaa vahinkoa ja siten teon moitearvostelun kannalta.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että alle rikosvastuukäisen lapsen oma-aloitteisuuden tai ymmärryksen huomioonottamiselle lieventävänä tekijänä moitittavuusarvioinnissa tulee olla korkea kynnyks.

Lapsiasiavaltuutettu pitää sinänsä hyvänä, että teon moitittavuuden arvioinnissa otetaan huomioon muun muassa lapsen ikä ja kehitys sekä lapsen ja välillisen tekijän ikäero. Lapsiasiavaltuutettu korostaa kuitenkin, että lapsen alisteista asemaa tulee arvioida kaikissa tilanteissa. Lapset ovat ylipäättään lähes poikkeuksetta heikommassa asemassa suhteessa aikuisiin tai lähellä aikuisuutta oleviin henkilöihin. Voidaan katsoa esimerkiksi, että asetelma on tällainen, kun lapsi on tekemisissä rikollisjoukkoon kuuluvan välillisen tekijän kanssa, silloinkin, kun välillinen tekijä on itse vielä alle 18-vuotias. Myös edellä mainituissa hatkatilanteissa lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja heidän rekrytoimisensa rikollisiin tekoihin ei välttämättä edellytä suurtakaan, jos minkäänlaista, hokuttelua, painostusta tai yllytystä.

Jyväskylässä 20.2.2025

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
juristi

¹ Lapsiasiavaltuutetun aloite oikeusministeriölle lainvalmistelutoimiin ryhtymisestä lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapidon ja levittämisen kriminalisoimiseksi. 3.11.2022. https://lapsiasia.fi/-/laps_aloite_om_vakivalta-kuvamateriaali

² Kekkonen, O., Pekkarinen, E. Hatkassa lapsen silmin. Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>